

Eski Smyrna Savunma Duvarları

Hüseyin Cevizoğlu* - Cumhuriyet Tanrıver**

Öz

Eski Smyrna, Tunç Çağı'nın sonunda Kıta Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya ulaşan topluluklarla hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Kentte MÖ 11. yüzyılda başlayan bu değişim kendisini MÖ 10. yüzyılın içlerinde kuvvetli bir şekilde hissettirmeye başlar. Kazı çalışmalarında ele geçen ithal seramiklerle Eski Smyrna'nın MÖ 9. yüzyılda limanını etkin bir biçimde kullanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten itibaren, doğusunda verimli Hermos Vadisi, batısında ise Ege Havzası'na açılan bir limana sahip olan yerleşim hiç şüphesiz çevresindeki rakiplerinin de ilgisini çekmeye başlamış olmalıdır. Eski Smyrna'yı rakiplerine karşı güçlü kılacak olan ilk hamle ise yaklaşık MÖ 850 tarihinde, kenti çevreleyen kerpiç savunma duvarının inşasının başlaması olmuştur. Hellen savunma yapılarının en erken örneklerinden biri olan kentin bu ilk sur yapısı kentte yerleşimin sona erdiği Klasik Dönem'in sonuna kadar dört ana evreyle gelişimini sürdürmüştür.

Eski Smyrna'da 1948-51 yıllarında başlayan sistemli arkeolojik araştırmalarla kentin savunma duvarları kapsamlı bir çalışmaya konu edilmiş ancak araştırma sonuçları, geride cevaplanması gereken yeni sorular bırakmıştır. 2016 yılında kentin savunma sistemlerinin yeniden araştırılmasına başlanmış, özellikle savunma duvarlarında yürütülen eski araştırmalardaki tarihleme ile alakalı veri eksikliğinin giderilmesi ve mevcut verilerin stratigrafiyle birlikte yenilenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, Eski Smyrna savunma yapıları hakkında yürütülen araştırmaların sonuçlarını yorumlamayı ve savunma duvarları hakkındaki verileri güncellemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İonia, Demir Çağ, Sur Duvarı, Lydia, Savunma Sistemi.

Defensive Walls of Old Smyrna

Abstract

Old Smyrna entered the process of a period of rapid change with the communities which reached from the Greek Mainland to West Anatolia at the end of the Bronze Age. This change, which began in the city in the 11th century BC, began to make itself strongly in the 10th century BC. It is understood from imported ceramics which are found during the excavations that Old Smyrna harbor started to use actively in the 9th century BC. Undoubtedly as of this date, the settlement where surrounded by

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bornova-İzmir/TÜRKİYE, huseyin.cevizoglu@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-9003-3591

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, cumhuriyet.tanriver@ege.edu.tr ORCID: 0000-0002-3207-275X

fertile Hermos Valley from the east, and a harbor that opened to the Aegean basin in the West started to be attractive to rivals. The first move that would make the old Smyrna strong against its rivals was the commencement of the construction of the mud brick defense wall surrounding the city in the mid-eighth century BC approximately. This first city wall, which is one of the earliest examples of Hellenic defense structures, continued its development in four main phases to the end of the Classical Period, until the end of the settlement in the city. The city's fortification walls were subjected to a comprehensive study with systematic archaeological research that started in 1948-51 in Old Smyrna, but the results left new questions to answer. In 2016, a re-investigation of the city's defense systems began, and it aimed to eliminate the lack of historical data in the old research conducted especially on the defensive walls, and to renew the existing data together with stratigraphy. This study aims to interpret the research results conducted on the Ancient Smyrna defensive structures and update the data on the defensive walls.

Keywords: Ionia, Iron Age, Fortification Wall, Lydian, Defense System.

Giriş

Eski Smyrna'nın¹ Yunan kent devleti organizasyonunun ilk yeşerdiği yerleşimlerden biri olarak kabul edilmesine etki yapan koşullardan biri şüphesiz güçlü bir savunma sistemi tarafından korunmasıyla açıklanabilir. Nitekim Eski Smyrna, Yunan merkezleri arasında en erken savunma sistemine sahip yerleşimler arasında sayılır. Coğrafi konumunun ayrıcalığı ve dönemin siyasetinde önemli rol oynayan bölgelerin sınırında yer alması sonucunda Eski Smyrna farklı güçlerin başlıca hedefi haline gelmiştir². Bu şartlar altında, muazzam bir savunma sistemi tarafından korunma ihtiyacına dönük zahmetli ve masraflı yapı faaliyetlerinin birbirinin peşi sıra dönemler boyunca Eski Smyrna'da devam etmesi anlaşılabilir. Yakın bir dönemde Eski Smyrna'nın savunma duvarları üzerine başlayan güncel kazı ve araştırmalar ile elde edilen yeni sonuçlar, önceki kazı dönemlerinde büyük oranda açığa çıkarılan savunma duvarları hakkında şimdiye kadar bilinenleri tekrar değerlendirme imkânı sunmuştur³. Eski kazılar sırasında konu hakkında her ne kadar hatırı sayılır çalışmalar yürütülmüş ve önemli sonuçlara ulaşılmış olsa da hala açıklama bekleyen kısımlar mevcuttur.

Eski Smyrna savunma duvarları üzerine ilk gözlemlerin tarihi 19. yüzyıla kadar geriye gitmekle birlikte ilk tespitler 1930'lu yıllarda, Franz ve Helena Miltner tarafından höyüğün kuzey, doğu ve güney yamaçlarında gerçekleştirilmiştir⁴. İlk sistemli arkeolojik kazılara ise 1948-1951

1 Bayraklı Ören Yeri Kazısı araştırmaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü başta olmak üzere İzmir Büyükşehir Belediyesi, Türk Tarih Kurumu ve Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı'nın destekleriyle Ege Üniversitesi adına Prof. Dr. Cumhuriyet Tanrıver tarafından yürütülmektedir.

2 Eski Smyrna'yı ilgilendiren tarihi olayları eldeki buluntularla değerlendiren kapsamlı çalışmalar için bk. Cook 1958/1959, 22-34; Doğer 2006, 71-83; Akar Tanrıver 2017a, 78-79 ve ilgili dipnotlar.

3 Cevizoğlu 2019, 27-38.

4 Eski Smyrna'nın savunma duvarları hakkında Anton Prokesh von Osten ve Otto Walter'in kaleminden çıkan tanımlamalar dikkati çeker. Burada, yerleşimin bulunduğu tepenin kuzey kenarında granit bloklarıyla örülmüş çok eski bir duvarın izlerinin görülebildiği, 500 adımdan daha uzun olmayan höyüğün sadece bir kısmına ait olan bu duvarın yerleşimin sadece bir bölümünü, yani kaleyi çevirdiği anlatılmaktadır. Bk. Prokesh von Osten 1834, 56; Prokesh von Osten 1836, 156-158. Otto Walter bu duvarı 'kyklopik' olarak tanımlar bk. Walter 1922-1924, 226-227. Franz ve Helena Miltner'in höyüğün doğu eteğini saran çok özenli bir işçiliğe sahip poligon duvar üzerine raporları için bk. Miltner - Miltner 1932, 162-168 Res. 81-83. Eski Smyrna'nın keşfi ve araştırmaların tarihçesi konusunda bk. Cook 1958/1959, 1-8; Akar Tanrıver 2017b, 67-77; Cevizoğlu 2019, 28-30.

yılları arasında J. M. Cook ve E. Akurgal tarafından başlanmıştır⁵. Bu süreçte R. V. Nicholls tarafından savunma duvarlarının sistemli bir şekilde araştırıldığı ve kapsamlı bir şekilde yayınlandığını görülür (Fig. 1)⁶. Nicholls kent çeperinde, özellikle yerleşimin doğusunda yürüttüğü çalışmalarla Eski Smyrna'da dört evreli bir savunma sistemi tespit etmiştir. İlk yapı evresi olan 1. duvar⁷ Akurgal'ın 'H' açmasında açığa çıkardığı kalın taş dolguyu höyüğün doğusunda Nicholls'un yürüttüğü sondajların verilerine bağlı kalarak İon yerleşmesine ait ilk savunma duvarının kuzeydeki uzantısı olarak yorumlamasıyla gündeme gelir. 'H' açmasında savunma duvarının temel dolgularına yaslanarak inşa edilen XLVII numaralı odadan ele geçen Erken Geometrik Dönem'e ait oinokhoe yardımıyla 1. duvar Akurgal tarafından MÖ 850'den önceye tarihlenir. Üst bölümü tamamen kerpiç olan bu masif yapı MÖ 8. yüzyıl içlerinde nedeni bilinmeyen bir sebeple tahrip olduktan sonra aynı doğrultu üzerinde ikincisi inşa edilir⁸. Ancak yaklaşık MÖ 700 tarihinde yaşandığı düşünülen bir depremle 2. savunma duvarı da tahrip olur ve Eski Smyrna MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına kadar savunma duvarlarından yoksun kalır⁹. Nicholls ve Akurgal tarihi kaynakların verdiği bilgilere dayanarak Aiol yerleşimi adı verilen ve MÖ 1050-1000 civarına tarihlenen yerleşimin öncü bir savunma duvarıyla çevrildiğini düşünür¹⁰. Fakat Aiol yerleşmesini çevirdiği düşünülen olası bir savunma duvarı arkeolojik verilerle tespit edilebilmiş değildir. Nicholls, tepenin kuzeyinde yürütülen kazılarda Aiol yerleşmesi öncesinde bir Bronz Çağı yerleşmesinin izlerini yakalamış, hatta 1. duvarın Bronz Çağı'na ait olası bir savunma duvarının hemen üzerine oturduğunu öne sürmüştür¹¹.

Savunmasız kalan yerleşimde yeni bir surun inşası 2. duvarın üzerinde ancak MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında başlayabilmiştir (Fig. 2). Yaklaşık MÖ 600 tarihinde Alyattes tarafından tahrip edilecek bu savunma duvarının inşasının Nicholls tarafından elde edilen verilerle MÖ 640 civarında başladığı ve MÖ 7. yüzyıl sonunda Alyattes kente ulaşmadan tamamlandığı tespit edilmiştir¹². Kerpiç savunma duvarların ardından ilk kez andezit taşlarla poligonal teknikle örülmüş temel yapısıyla karşımıza çıkan 3. duvar, öncülere gibi kerpiç bir üst yapıya sahipti. Nicholls'un 1948-1951 yıllarında yürüttüğü çalışmaların ardından M. Akurgal 1990'lı yıllarda höyüğün doğusunda yürüttüğü kazılarda 3. duvarın 4,40 m korunan yüksekliği ile yaklaşık 180 m uzunluktaki bölümünü, güneyde ise 3 m yükseklik ve 75 m uzunluğundaki önemli bir kısmını açığa çıkarmıştır¹³. Alyattes'in Eski Smyrna'ya düzenlediği saldırının ardından kent yeniden savunma duvarlarından yoksun kalmıştır. Klasik Dönem'de alçak bir çevre duvarıyla sarılmış

5 Cook 1958/1959, 1-19 Res. 1. 3; Akurgal 1993.

6 Nicholls 1958/1959, 39-137 Res. 2. 7. 8. 10. 18. 19. 20. 21-34 Lev. 7-9.

7 İon yerleşmesine ait savunma sisteminden de öncesine ait savunma duvarlarının olabileceğine dikkat çekilmektedir. Bk. Nicholls 1958/1959, 40; Akurgal 1993, 25.

8 Akurgal 1993, 22-27 dipnot 133 şek. 12 Lev. 10-14. Raporlardan anlaşılacağı üzere, bu alanda bir savunma duvarının izlerine J. M. Cook tarafından 1948-1951 yıllarında yürütülen kazı çalışmaları sırasında rastlanmıştır. Bk. Cook 1958/1959, 10; Nicholls 1958/1959, 40 Res. 24.

9 Nicholls 1958/1959, 123-124.

10 Nicholls 1958/1959, 121. 122; Akurgal 1993, 14. Tarihi kaynakların Aiol yerleşmesi hakkında verdiği bilgiler konusunda bk. Cook 1958/1959, 13, 14.

11 Höyük üzerinde açılan Jxviii-xix numaralı derin sondaj kazılarında elde edilen sonuçlar hakkında bk. Nicholls 1958/1959, 39, 121, 122 Lev. 9; Cook 1958/1959, 9.

12 Nicholls 1958/1959, 126-127.

13 Akurgal 2002, 212-213 Lev. 9-12.

yerleşim Kadife Kale (Pagos) eteklerinde yeni kurulduğu yere taşınana değin bu çevre duvarı ile varlığını sürdürmüştür¹⁴.

Yukarıda kısaca değerlendirilen ilk araştırmalar güncel çalışmaların temelini oluşturmaktadır (Fig. 3). İlk dönem kazılarında savunma duvarlarına ait evrelerin açıklanmasında her ne kadar stratigrafi ile mimaride gözlenen yapısal ve teknik özellikler tartışılmış olsa da yapı evrelerinin tarihlendirilmesinde bilhassa küçük buluntuların değerlendirmeye ne kadar katkı sağladığı vurgulanmamıştır. Bu bakımdan ilk evre kazıları sırasında savunma sistemine ait tabakalarda ele geçen sağlam kontekstlere işaret eden seramik buluntuları mevcut olmadığı için bu çalışmaları yeniden değerlendirebilmek mümkün değildir. 2016 yılından itibaren yürütülen yeni bir projeye Eski Smyrna savunma duvarlarının yapı evreleri, kullanımı ve kullanımdan çıktıktan sonraki sürecin belgelenmesi ile tarihlenme problemleri konularında açıklama bekleyen sorunlar üzerine yoğunlaşmıştır (Fig. 4)¹⁵. Seramik buluntuların savunma sistemi içindeki arkeolojik değeri konusunda yeni veriler üzerinden çok kısa bir açıklamada bulunmak gerekirse, açığa çıkarılan tüm kontekst verileri içinde ele geçen seramikler yerleşimde yürütülen Erken Demir Çağı kazılarından bilinen seramik repertuarının bir tekrarı niteliğindedir. Bununla birlikte nicelik ve nitelik bakımından yerleşimden ele geçenlerin gerisinde kalmaktadır. Seramik buluntular savunma duvarlarının gövde dolgularından ziyade daha çok tahrip ve ikincil kullanımla ilgili tabakalar içinden gelmektedir¹⁶.

Yamanlar Dağı'nın (antik Sipylos) eteklerinde, güneye doğru uzanan bir yarımada'nın dış konturlarını çepeçevre dolanan savunma duvarı en geniş noktalarda kuzey-güney yönde yaklaşık 450 m, doğu-batı yönde ise yaklaşık 350 m genişliğe ulaşır¹⁷. Yarımada'nın kuzeyindeki yükselti günümüzde deniz seviyesinden yaklaşık 20 m yukarıdadır. Denize bir dil şeklinde uzanan yarımadada, antik dönemde burada bir yerleşimin kurulması ve gelişmesi için oldukça elverişli bir imkân sunmaktadır¹⁸. Benzer topografyaya sahip Erken Demir Çağı yerleşimlerinin vazgeçilmez unsurlardan biri olan savunma duvarları Eski Smyrna'da farklı dönemlerde gerçekleşen yeni eklemelerle anıtsal boyutlara taşınarak inşa tekniği ve mimari özellikleri ile sıra dışı bir özellik kazanmıştır. Yerleşimin doğu ve güneyinde savunma duvarları oldukça iyi durumda tespit edilirken, yerleşimin kuzeyindeki durum için yeni kazılara ihtiyaç vardır¹⁹. Yerleşimin güney batısı ve batısında hızla gelişen modern Bayraklı zaman içinde eski yerleşimi batıdan kuşatan savunma duvarını da örtmüştür. Savunma duvarının batı kısmına ait ilk veriler Nicholls'un N-XI/XII plan karesinde açtığı sondajla tanınır. Bu noktada yerleşimin batı sınırını kabaca belirleyen 3. duvara ait andezit taş temellerin korunduğu görülür (Fig. 5)²⁰.

14 Nicholls 1958/1959, 134-136.

15 'Eski Smyrna Demir Çağı Savunma Duvarları Projesi' kapsamında 2016 yılı kazı döneminden itibaren kesintisiz yürütülen kazı ve araştırmalar Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hüseyin Cevizoğlu ve bölüm öğrencilerinin yanı sıra farklı üniversitelere ait öğrencilerden oluşan bir ekiple sürdürülmektedir.

16 'Eski Smyrna Demir Çağı Savunma Duvarları Projesi' kapsamında küçük buluntuların kayıt altına alınması ve envanter çalışmaları devam etmektedir. Tabakalara ait kontekstler ve elde edilen bulguların ileride kapsamlı bir şekilde yayınlanması planlanmaktadır.

17 Cook 1958/1959, 1-2. Yerleşimin konumu için bk. Akurgal 1993, 12-13; Hoepfner 2011, 23-24 Res. 8.

18 Sedimantolojik ve stratigrafik veriler yardımıyla Eski Smyrna'nın kurulduğu yarımada'nın paleocoğrafik özellikleri konusunda bk. Kayan-Öner 2013, 135-158.

19 Miltner-Miltner 1932, 162-168 Res. 81-83; Akurgal 1993, 25-27.

20 Nicholls 1958/1959, 93-63 Lev. 20c.

Eski Smyrna'nın savunma sistemi sadece çok evreli savunma duvarlarıyla değil, aynı zamanda doğudan girişe imkân tanıyan ve sur bedenine açılmış büyük bir kapıyla da temsil edilir (Fig. 6)²¹. Zira kuzeyde yer alan bir kuleye ait temel kalıntıları burada bir girişin olduğunu zaten vurgulamaktadır²². Kabaca dörtgen planlı bir kule ile güçlendirilen yerleşime giriş konumu itibarıyla Athena Tapınağı'nın teras duvarı önünden oldukça doğru bir hat çizerek batıya ilerleyen ve yerleşimin doğu batı yönde ana aksını belirleyen Athena Caddesi'nin başlangıcını da vurgular²³. Bu durumda söz konusu kapıya benzer diğer bir kapıyı yerleşimin doğusunda Athena Caddesi'nin diğer ucunda da beklemek gerekir. Yerleşime doğudan giriş imkânı sağlayan kapıya tekrar dönersek teğet şeklinde bir plan özelliği gösterir²⁴. Burada kuzeyden ve doğudan gelen duvar bedenleri birbirine teğet yapacak gibi sonlanır. Yaklaşık 5 m genişliğindeki kapıdan başlayan giriş yolu hafif bir rampa ile önce sağa doğru 'S' şeklinde kıvrılır sonrasında sola dönerek Athena Caddesi'ne bağlanır. Bu plan özelliğine Erken Demir Çağı Yunan yerleşimleri arasında Khios Emporio, Larisa (Aiolis) akropolis, Miletos Kalabaktepe 'Güney Batı Kapı' ile Samos akropolisini doğudan saran savunma sistemine ait kapı girişlerinde rastlanır²⁵. Eski Smyrna'da yerleşimin kuzey doğusunda yer alan bu anıtsal kapının mimarisi, plan özellikleri ve sistem içindeki konumu göz önüne alınırsa kapı düzeneğinin özellikle MÖ 7. yüzyılda poligonal duvar ile aynı dönemde inşa edilerek son şeklini kazandığı anlaşılır. Aynı yerde daha erkene ait öncü bir girişin varlığı konusunda bir görüş bildirmek için henüz erkendir. Fakat sonraki evrede, MÖ 4. yüzyılda girişin kullanıldığı yapılan eklemelerden anlaşılmaktadır²⁶.

Eski Smyrna'nın savunma duvarı arasında özellikle poligonal olarak da adlandırılan MÖ 7. yüzyıl ile ilişkili duvar en anıtsal haliyle höyüğün doğusunda karşımıza çıkar. Zira hali hazırda açıkta olmasından dolayı daha çok bu evresi bilinir²⁷. Poligonal duvar ya da 3. evre duvarı olarak da tanımlanan savunma duvarı öncesinde aynı doğrultularda yarımada'nın doğal dış konturunu takip ederek uzanan daha erkene tarihlenen 1. ve 2. evre duvarları vardır. 4. evre duvarı ise, bütün bunların önünde benzer bir kavis çizerek içteki daha erken duvarları çeviren ve en geçe tarihlendirilen bir çevre duvarıdır²⁸.

Höyüğün doğusunda erken dönem kazılarına ait sondajlara yakın alanlar güncel kazı ve araştırmalar için de tercih edilmiştir. Nicholls'un elde ettiği sonuçları höyüğün doğusunda yürütülen güncel çalışmalardan elde ettiğimiz yeni verilerle karşılaştırarak Eski Smyrna'nın savunma duvarlarını erkenden geçe doğru şu şekilde değerlendirebiliriz. Nicholls'un yürüttüğü kazılarda açığa çıkarılan 1. evre duvarının temelleri tepenin doğu yamacı ile güneydeki derenin getirdiği alüvyon dolgusunun birleştiği doğal çizgiyi takip etmektedir. Deniz seviyesine değin

21 Doğu kapısı hakkında bk. Akurgal 2012, 129-133; Tanrıver vd. 2017, 99-100.

22 Nicholls 1958/1959, 68-75.

23 Athena Caddesi için bk. Akurgal 1993, 40. 46; Akurgal 2002, 215; Hoepfner 2011, 157-158 Res. 100.

24 Lang 1996, 36 Res. 6; Frederiksen 2011, 72-73. 188 res. 100.

25 Lawrence 1979, 35. 314-315 Res. 17. 61; Lang 1996, 36. 218-219 Res. 66. 73. 88-89; Frederiksen 2011, 72-73. 168-170. 184-185. Miletos için bk. Gerkan 1925, 27-28. 113-119 Lev. 3; Lawrence 1979, 314-315; Res. 61; Cobet 1997, 249-284. Samos akropolis 'G' kapısı için bk. Gerkan 1924, 19-20; Kienast 1978, 40-42. 99-103.

26 Tanrıver vd. 2017, 99-100.

27 Poligonal duvara ait kazı ve araştırmalar özellikle Akurgallar döneminde yoğunlaşır. Bk. Akurgal 2002, 212-213 Lev. 9-10.

28 Bu dört evreli duvar en iyi şekilde λ-λ sondajında tespit edilmiştir. Bk. Nicholls 1958/1959, 40-51 Fig. 2. 7.

inen sondajlarda 1. evre duvarına ait temelin kısmen kerpiç kısmen taş ile inşa edildiği görülmektedir. Taban kalınlığı 4,75 m olan 1. duvar temeli önde deniz seviyesinin yaklaşık (-0,30) m altında büyük dere taşları ve doğal kil üzerine oturmaktadır. Temel yüksekliği ise deniz seviyesinden 1,80-2,00/2,40 m seviyeleri arasında kendinden sonra gelen 2. duvarın başladığı seviyeye kadar korunagelmıştır²⁹. Bu hususta Nicholls'un elde ettiği sonuçlar ile güncel kazıların verileri uyumludur. Bununla birlikte 1. ve 2. duvarın dışa yani, doğuya bakan dış yüzü her zaman aynı doğrultuda yükselmemektedir. Zira 2018 yılı çalışmalarında 'Kerpiç Sur Kuzeydoğu Sondajı' çalışmalarında 1. evre duvarının 2,50/2,40 m seviyesinden itibaren 2. evre duvarının ön yüzünden 0,30/0,35 m daha önde yer aldığı görülmüştür (Fig. 7)³⁰.

2017 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalarda yaklaşık 2,40 m seviyesinden daha alt seviyelere indikçe üst kodlara göre farklı boyutlara sahip ve farklı yön birliği gösteren kerpiç blok sıraları ile karşılaşmış ve bu en alttaki kerpiç duvarın Nicholls'un önerdiği 1. evre duvarı olduğu anlaşılmıştır³¹. 1. evre duvarı önünde yaklaşık 0,46 m seviyesine kadar kazılmış, yuvarlak formda büyük dere taşlarıyla karşılaşınca kazı sonlandırılmıştır (Fig. 7). Burada 2,40-0,46 m seviyeleri arasında yer alan kerpiçler hem ölçüleri hem de kerpiç kilinin gri-koyu kahverengiye yakın renginden dolayı hemen üstte yer alan 2. evre duvarına ait kerpiçlerden tamamen ayrılır³². Dikdörtgen şeklinde olan 1. evre duvarına ait kerpiç bloklar yaklaşık 0,45/0,44 m uzunluk, 0,29 m genişlik ve 0,09/0,10 m kalınlığa sahiptir. Dolayısıyla kerpiçlerin niteliklerinden hareketle iki farklı yapı evresi tespit edilebilmiştir. Seramik buluntuların yardımıyla 1. evre duvarının Sub-Protogeometrik Dönem sonrasında, yani MÖ 9. yüzyılın ortalarına doğru inşa edildiği anlaşılmaktadır³³.

Geç Geometrik Dönem'de 2. evre duvarının daha büyük boyutlarda inşasına 1. evre duvarının yıkılması ya da kullanımdan çıkması sonrası yıkıntıları üzerinde başlanır. Böylece 2. evre duvarının gövde genişliği ve üstteki kerpiç bölümün yüksekliği oldukça artar. Nicholls 2. evre duvarının dış yüzünün temel seviyesinde denizden yaklaşık 1,15 m yüksekliğe kadar gri renkli kısmen işlenmiş andezit bloklarla örüldüğünü rapor etmektedir³⁴. 2016 ile 2018 yılları arasında yürüttüğümüz kazı çalışmalarında 2. evreye ait kerpiç blokların doğuda bir taş temel ve hemen gerisindeki bir taş dolgu üzerine oturduğu görülmüştür. Yaklaşık 2,92/2,81 m üst ve 2,64 m alt koda sahip bir kaide işlevi gören üç sıra yatay taş sırası 2. duvarın temel düzlemiyle ilişkilidir (Fig. 8). Bu bakımdan Nicholls'un λ - λ isimli sondajında gördüğü bir metreden daha yüksek olan taş kaideyle benzerlik göstermez. Bu durum savunma duvarlarının mimarisinin homojen bir yapı göstermemesi ve olasılıkla parçalar halinde inşa edilmesi ile açıklanabilir. 2. duvarın temel kaidesi ile ilişkili bu taş sırasının ölçüleri geride yükselen dolgunun taşlarına göre daha

29 Cevizoğlu 2019, 30-33 Res. 2-4.

30 Nicholls 1958/1959, 40 Lev. 7; Cevizoğlu 2019, 30-33 Res. 4.

31 Cevizoğlu 2019, 32-33 Res. 2-4. 2017 yılı 'Güney Kesit Önü, Taş Dolgu ile Taş Temel Arasındaki Toprak Alan' ile 'Kuzeydoğu Sondajı' ve 'Güney Kesit Önü - Kuzey Eklenti Sondajına ait ilgili günlük rapor defterlerine bakınız.

32 Cevizoğlu 2019, 31-32 Res. 2.

33 Geç Protogeometrik/Sub-Protogeometrik keramik parçaları için 2017 yılı 'Güney Kesit Önü; Taş Temel ile Taş Duvar Arasındaki Toprak Alan' sondajında 2,40 - 0,46 m kodları arasında BJL, BJN, BKB, BKI, BKK, BKN, BKV, BNE, BNG, BNH kodlarıyla kayıt altına alınan konteks verilerine bakınız.

34 Nicholls 1958/1959, 41-43 Fig. 2 Lev. 7

büyük olup birbirine geçmeli şekilde kuzeydoğu–güneybatı yönünde kuru duvar tekniğiyle örülmüştür (Fig. 8). Geride 2,45–4,15 m kodları arasında batıya doğru meyilli şekilde yükselen orta ve büyük boylarda doğal taşlardan oluşan dolgu üstte yükselecek kerpiç duvar ile eş zamanlı inşa edilmiştir³⁵. 2. evre duvarına ait kerpiç bloklar yaklaşık 0,45 m uzunluk, 0,38/0,40 m genişlik ve 0,07/0,8 m kalınlığıyla dörtgen şeklindedir. Alt kodlarda, temel taşları seviyesinde ele geçen en geç tarihli seramik buluntular yardımıyla 2. evre duvarının MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılmıştır³⁶.

Yaklaşık MÖ 700 civarında 2. evre duvarı olasılıkla bir deprem sonrası yıkılır. Bunu takip eden süreçte üst yapıya ait eriyen kerpiç bloklar dağılarak duvarın dış yüzünden aşağıya doğru akar. Böylece MÖ 7. yüzyılın başlarında duvarın dış yüzü kerpiç enkazı, kısmen yerleşimden atılan seramik ve çöp artıklarıyla dolarak artık görünmez olur. MÖ 7. yüzyıl ikinci çeyreğinde ise bu enkaz dolgularının bulunduğu alanın mezarlık olarak kullanıldığını görmekteyiz³⁷. 2017 ve 2021 yılı çalışmalarında bu görüşü destekleyen bulgularla karşılaşılmıştır. Zira 2017 yılında ‘Kuzeydoğu Sondaj’ olarak adlandırılan alanda 4,63 m seviyesinden itibaren gri-kahverengi renkli, yoğun karbon parçalı yanık kil izlerinin gözlendiği kalın tabaka kaldırıldıktan sonra 4,26-3,97 m seviyeleri arasında güney kesite giren yatay konumda bir amphora mezar ile karşılaşılmıştır³⁸. İçinden ve hemen yanından ele geçen mezar ile ilişkili buluntular yardımıyla MÖ 7. yüzyıl ortaları ve hemen sonrasına tarihlenen mezarın 2. evre duvarına ait yıkıntıların içine gömüldüğü anlaşılmıştır. Çocuk mezarı 3. evre duvarı için bir *terminus ante quem* oluşturduğu için 3. evre duvarının inşasına MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısı içlerinde başlanmış olmalıdır³⁹.

MÖ 7. yüzyılın dördüncü çeyreğinin başlarında dışta gri/pembemsi renkli granit taşlarla poligonal teknikte 2. evre duvarının doğudaki enkazı üzerine 3. evre duvarının inşaatı başlar (Fig. 9). Anıtsal ölçülere ulaşan 3. evre duvarı kendinden önceki tüm savunma duvarlarının üzerinde, onların dolgularını kullanarak yükselir. Duvarın ön yüzüne ait kaplama blokları modern deniz seviyesinden yaklaşık (-0,37) m aşağıdadır⁴⁰. Poligonal duvarın gövdesi 2. evre duvarının kerpiç dolguları üzerine serilen yoğun bir taş dolguyla güçlendirilmiştir. Özellikle 2018 yılında kazısına başladığımız FF 26 açmasında 3. evre duvarının taş dolgusu deniz seviyesinden 6,79 m yüksekliğe kadar oldukça iyi korunmuştur⁴¹. Taşların yan ve dışa bakan yüzleri çekiçle kabaca işlenerek düzeltilen poligonal teknikli 3. evre duvarının kaidesi yer yer 4,40/4,22 m seviyesine kadar korunmuştur. Bu taş kaide üzerinde oldukça yüksek bir kerpiç duvar yükselmektedir.

35 Cevizoğlu 2019, 31-33 Res. 2-4.

36 Nicholls MÖ 8. yüzyılın üçüncü çeyreğinden daha erkene ait olamayacağını önermektedir. Bk. Nicholls 1958/1959, 43. 2018 yılında 2. evre duvarının taş dolgusu seviyesinden gelen Geç Geometrik Dönem’e ait krater parçaları 2. duvarın inşa tarihi hakkında önemli ipuçları vermektedir.

37 Nicholls 1958/1959, 43-46 Fig. 3. 4 Lev. 7.

38 Amphora içinde ele geçen kemiklerin bir çocuğa ait olduğu anlaşılmıştır. Mezar hediyesiyle ilişkili bir boncuk ve tüme yakın bir lekythos amphora mezarın içinde ve hemen çevresinde bulunmuştur. Buluntu durumu mezarın bozulduğunu düşündürmektedir. Söz konusu çocuk mezarı bu alanda bir ilk değildir. Özellikle, R. V. Nicholls kendi yürüttüğü kazılarda 2. duvar kullanımından çıktıktan sonra yıkıntıların arasına çok sayıda bebek ve çocuk mezarının yerleştirildiğini tespit etmiştir. Bizim bulduğumuz çocuk mezarı bu sürecin varlığını pekiştirir. Burada 39 numaralı dipnota bk.

39 Cevizoğlu 2019, 31-32.

40 Nicholls 1958/1959, 46 Lev. 7.

41 Cevizoğlu 2019, 33 Res. 2. 5.

Yerleşim bugün ziyaret edildiğinde dıştan görülen savunma duvarları büyük oranda söz konusu 3. evreyle ilişkilidir. Bu anıtsal duvarın inşası seramik buluntuların da yardımıyla Alyattes önderliğinde Lydialılar'ın kenti ele geçirdiği tarihten hemen öncesine verilir⁴².

İon yerleşmesini çeviren en azından dört ana inşa evresine sahip savunma duvarlarını yazılı kaynakların yardımıyla Batı Anadolu'yu ilgilendiren bazı tarihi olaylarla ilişkilendirmek mümkündür⁴³. İon yerleşmesine ait 2. evre duvarı MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlenir. MÖ 8. yüzyılın sonu, 7. yüzyılın başlarında 2. savunma duvarında büyük bir tahrip yaşanır. Bu tahribi Gyges'in İonia kentlerine beslediği düşmanca tavrın sonucunda kenti zapt etmiş olmasıyla açıklamak hala tartışmaya açıktır⁴⁴. Sonrasında MÖ 7. yüzyılın başlarında kısmi onarımlar görülse de Eski Smyrna Lydialılar'ın Alyattes önderliğinde saldırısına kadar kısmen savunmasız kalmış olmalıdır⁴⁵. Bazı yerlerde 3. duvarın inşasına MÖ 7. yüzyılın başları ya da ortalarında başlansa da duvarın tamamlanması MÖ 7. yüzyılın sonunda gerçekleşmiş olmalıdır⁴⁶. Uzun bir ara evre sonrasında MÖ 4. yüzyıl ortalarında yerleşimin 4. evre duvarıyla çevrildiğini görüyoruz⁴⁷.

Duvarların tarihlenmesi ve stratigrafisi konusunda bazı arkeolojik verilerdeki farklılıklar savunma duvarlarındaki yıkım ve arkasından gelen tadilatların farklı süreçlerde gerçekleşmesiyle açıklanabilir. Savunma sistemini oluşturan tüm yapı öğelerinin mimari ve teknik özellikleri göz önüne alınırsa Bronz Çağı mimari geleneklerinin Eski Smyrna savunma duvarlarında hala devam ettiği gözlenir. Batı Anadolu'dan bilinenler arasında Sardeis, Klazomenai ve Phokasia'nın savunma sistemleri Eski Smyrna'nın savunma sistemiyle karşılaştırılabilecek en yakın örneklerdir⁴⁸.

42 Nicholls 1958/1959, 46-47; Cevizoğlu 2019, 30 Res. 1. 3. 5.

43 Yerleşmeyi çeviren 1. savunma duvarının kime karşı yapıldığı tartışmalıdır. Eski Smyrna'yı ilgilendiren tarihi olayları eldeki buluntularla değerlendiren kapsamlı çalışmalar için bk. Doğer 2006, 71-83; Akar Tanrıver 2017a, 78-79 ve ilgili dipnotlar.

44 Hdt. I, 14; Cook 1958/1959, 14. Güncel yorumlar için bk. Doğer 2006, 75-78.

45 Hdt. I, 16. Alyattes'in saldırısı hakkında bk. Nicholls 1958/1959, 128. 129; Doğer 2006, 78-80.

46 M. Akurgal poligonol teknikle örülmüş Erken Arkaik savunma duvarını kendi içinde iki yapı evresine ayırmıştır. Birinci evre MÖ 7. yüzyılın üçüncü ve dördüncü çeyreği, ikinci evre ise MÖ 6. yüzyılın başlarına, yani MÖ 600/590'a tarihlenmektedir. Yürütülen kazıların sonuçları için bk. Akurgal 2005, 87-88.

47 Nicholls 1958/1959, 134-135.

48 Özyiğit 1994, 77-109; Bakır vd. 2007, 188-190 Res. 2. 3. 6-9; Bakır vd. 2008, 318-323 Res. 8-14; Ersoy vd. 2009, 234-241 Res. 2-10; Ersoy vd. 2010, 186-194 Res. 1-15; Ersoy vd. 2011, 169-176 Res. 1-13; Ersoy vd. 2013, 191-195 Res. 1-8; Cahill 2010, 77-86 Res. 7-5; Ratté 2011, 11-112 Res. 199-209.

KAYNAKLAR**Akar Tanrıver 2017a**

Akar Tanrıver, D. S., “Eski Smyrna’da Savaşlar, Silahlar ve Askeri Teçhizatlar”, *Arkeoloji ve Sanat*, S. 156, 77-92.

Akar Tanrıver 2017b

Akar Tanrıver, D. S., “Eski Smyrna’nın Keşfi”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42, 67-77.

Akurgal 1993

Akurgal, E., *Eski İzmir I. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Akurgal 2002

Akurgal, M., “Smyrna-Devlet Kent”, ed. M. Özturanlı-N. Kuyumcu-A. Nedim Atilla-E. Göksu, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S. 5, İstanbul, 208-220.

Akurgal 2005

Akurgal, M., “The Archaic Period Wall of Smyrna”, ed. B. Brandt-V. Gassner-S. Ladstätter, *Synergia. Festschrift für Friedrich Krinzinger 2*, Wien, 79-88.

Akurgal 2012

Akurgal, M., “Bayraklı Höyüğü 2009-2010 Yılı Smyrna Kazısı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 3, Ankara, 127-146.

Bakır-Ersoy-Cevizoğlu-Hasdağlı 2007

Bakır, G.-Ersoy, Y.-Cevizoğlu, H.-Hasdağlı, İ., “2005 Yılı Klazomenai Kazısı”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 2, Ankara, 185-202.

Bakır-Ersoy-Cevizoğlu-Güngör-Hasdağlı 2008

Bakır, G.-Ersoy, Y.-Cevizoğlu, H.-Güngör, Ü.-Hasdağlı, İ., “2006 Yılı Klazomenai Kazısı”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 3, Ankara, 313-332.

Cahill 2010

Cahill, N., “Sardeis Şehri / The City of Sardis”, ed. N. D. Cahill, *Lidyalılar ve Dünyaları/ The Lydians and Their World. Sergi Kataloğu, 19 Şubat-15 Mayıs 2010, Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi*, İstanbul, 74-105.

Cevizoğlu 2019

Cevizoğlu, H., “Eski Smyrna Demir Çağı Savunma Duvarları”, ed. H. Göncü-A. Ersoy-Duygu S. Akar Tanrıver, *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III, Smyrna/Izmir Excavations and Research III*, İstanbul, 27-38.

Cobet 1997

Cobet, J., “Milet 1994-1995. Die Mauern sind die Stadt. Zur Stadtbefestigung des antiken Milet”, *AA*, 2, 249-284.

Cook 1958/1959

Cook, J. M., “Old Smyrna 1948-1951”, *BSA*, Vol. 53/54, 1-34.

Doğer 2006

Doğer, E., *İzmir’in Smyrna’sı. Paleolitik Çağ’dan Türk Fethine Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ersoy-Cevizoğlu-Güngör vd. 2009

Ersoy, Y.-Cevizoğlu, H.-Güngör, Ü.-Hasdağlı, İ.-Ulusoy, P., “2007 Yılı Klazomenai Kazısı”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 3, 233–254.

Ersoy-Cevizoğlu-Güngör vd. 2010

Ersoy, Y.-Cevizoğlu, H.-Güngör, Ü.-Ulusoy, P.-Özbay, F.-Ercan, H., “2008 Yılı Klazomenai Kazısı”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 1, 185–204.

Ersoy-Güngör-Cevizoğlu 2011

Ersoy, Y.-Güngör, Ü.-Cevizoğlu, H., “2009 Yılı Klazomenai Kazısı”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 4, 169–182.

Ersoy-Cevizoğlu-Güngör vd. 2013

Ersoy, Y.-Cevizoğlu, H.-Güngör, Ü.-Koparal, E.-Ulusoy, P.-Hasdağlı, İ.-Özbay, F., “Urla-Klazomenai Kazıları”, *34. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 2, 191–210.

Frederiksen 2011

Frederiksen, R., *Greek City Walls of the Archaic Period. 900-480 BC*, Oxford University Press, New York.

Gerkan 1924

von Gerkan, A., *Griechische Städteanlagen. Untersuchungen zur Entwicklung des Städtebaues im Altertum*, Walter de Gruyter, Berlin/Leipzig.

Gerkan 1925

von Gerkan, A., *Kalabaktepe, Athenatempel und Umgebung*, C 1, S. 8, Verlag von Schoetz und Parrhysius, Berlin.

Hoepfner 2011

Hoepfner, W. *Ionien-Brücke zum Orient*, vbg Theiss, Darmstadt.

Kayan-Öner 2013

Kayan, İ.-Öner, E., “Bayraklı Höyüğü (İzmir) Çevresinin Holosen'deki Jeomorfolojik Gelişimi-Holocene Geomorphological Evolution of Coastal Environment Around Bayraklı Mound (İzmir)”, ed. E. Öner, *Prof. Dr. Asaf Koçman'a Armağan Kitabı*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 135-158.

Kienast 1978

Kienast, H. J., *Die Stadmauer von Samos*, Samos 15, Bonn.

Lang 1996

Lang, F., *Archaische Siedlungen in Griechenland. Struktur und Entwicklung*, Akademie Verlag, Berlin.

Lawrence 1979

Lawrence, A. W., *Greek Aims in Fortification*, Oxford University Press, Oxford.

Miltner-Miltner 1932

Miltner, F.-Miltner, H., “Bericht über eine Voruntersuchung in Alt-Smyrna”, *ÖJH* 27, 127-188.

Nicholls 1958/1959

Nicholls, R. V., “Old Smyrna: The Iron Age Fortifications and Associated Remains on the City Perimeter”, *BSA* 53/54, 35–137.

Özyiğit 1994

Özyiğit, Ö., “The city walls of Phokaia”, ed. P. Debord-R. Descat, *Fortifications et défense du territoire en Asie Mineure occidentale et méridionale, table ronde CNRS Istanbul 20-27 mai 1993, REA* 96, 1-2, Bordeaux, 77-109.

Prokesch von Osten 1834

Prokesch von Osten, A., “Smyrna. Aelteste Smyrna”, [*Wiener*] *Jahrbücher der Literatur* 68, 55-58.

Prokesch von Osten 1836

Prokesch von Osten, A., *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient: Band 2*, Hallbergersche Verlagsbandlung, Stuttgart.

Ratté 2011

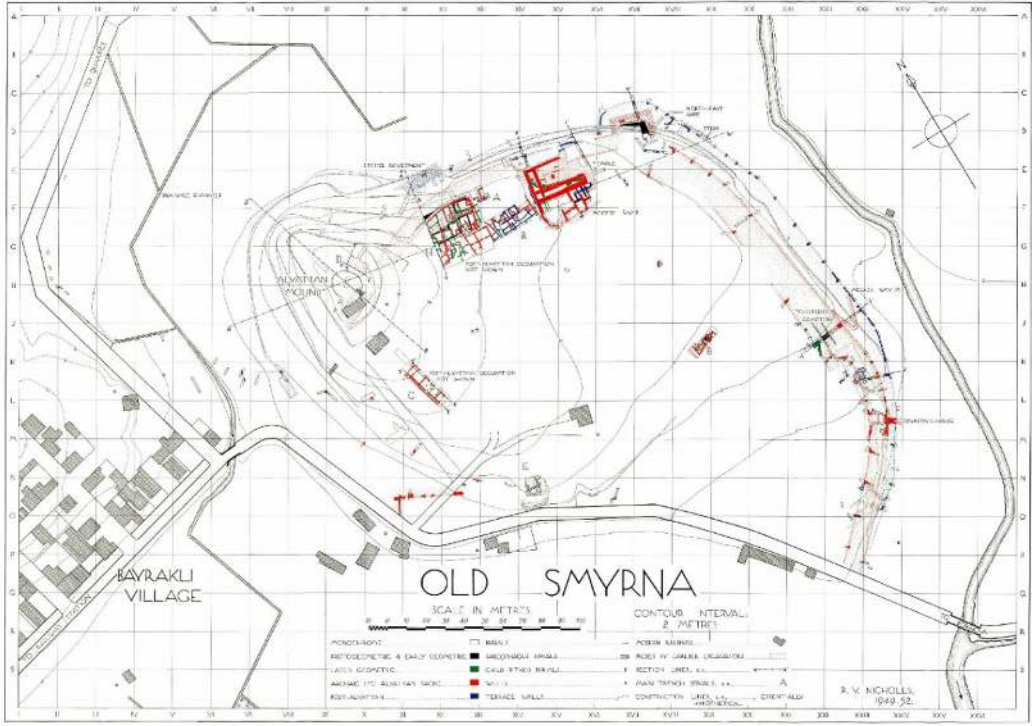
Ratté, C. J., “Lydian Architecture: Ashlar Masonry Structures at Sardis,” *Archaeological Exploration of Sardis, Report 5*, Cambridge.

Tanrıver-Akat Özenir-Akar Tanrıver vd. 2017

Tanrıver, C.-Akat Özenir, S.-Akar Tanrıver, D. S.-Erdem Otman, A. Ü.-Erdogan, A., “Eski Smyrna (Bayraklı Örenyeri/Tepekule) Kazısı 2014-2015”, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 3, Ankara, 95-114.

Walter 1922-1924

Walter, O., “Antikenbericht aus Smyrna”, *ÖJH* 21/22 Beiblatt, 223-260.

EKLER

Figür 1: Nicholls tarafından 1948-1951 yıllarında gerçekleştirilen çalışmaların o dönemde hazırlanan yerleşim planı üzerindeki konumları.

Figür 2: Yerleşimin doğusu: Önde 4. duvar, arkada 3. (poligonal) duvar (2015).

Figür 3: Kent Planı ve Çalışma Alanları.

Figür 4: FF 26 Açması: 3. evre duvarına ait masif taş dolgular (2021).

Figür 5: Yerleşimin batısında 3. evreyle ilişkili duvar sırası (2019).

Figür 6: Kule ve kent kapısı (2020).

Figür 7: Kerpiç Sur Kuzeydoğu Sondajı: Üstte 2. evre, altta 1. evre duvarına ait temeller.

Figür 8: Kerpiç Sur Sektörü, Güney Kesit Önü: 2. evre duvarının temel kaidesi ve dolgusu (2017).

Figür 9: GG 26 plan karesi, üstte 3. evre (poligonal) duvarı, altta destek duvarı (2020).